

Maakt Jozef alle Egyptenaren tot slaaf?

Als de Egyptische bevolking alles wat ze hebben ingeruild hebben voor voedsel, hun geld, hun vee en tenslotte, waar ze het meest aan gehecht zijn, hun land, is er niets meer over dan hun naakte bestaan. In Genesis 47: 19 bieden zijzelf aan om als zich als slaaf te verkopen aan de onderkoning Jozef om daarmee niet van honger om te komen. Bij oppervlakkige lezing lijkt het of Jozef op dit voorstel ingaat. Maar bij zorgvuldig lezen ziet men in vers 20 dat Jozef alleen hun land overneemt. Wel brengt hij hen bijeen in steden. Het doet iets denken aan wat Stalin met Russische boeren deed in de 20^e eeuw, die in kolchozen, gemeenschappelijke boerenbedrijven, bijeengebracht werden, waarbij hun eigen landbezit aan de staat verviel.

Hier volgt eerst de vertaling van het vers waar het over gaat:

Genesis 47:21 *En het volk, dat liet hij overgaan tot steden, van het ene eind van Egypte tot het andere eind.*

Een struikelblok in dit vers is ‘laten overgaan’, ‘hè-èvir’. Veel vertalingen willen lezen, in navolging van de Samaritaanse versie van de Tora en de Septuaginta ‘hè-èvid’. De letters ‘r’ en ‘d’ verschillen nauwelijks in het bijbels Hebreeuws (δ en ρ). En omdat in vers 19 en 25 de Egyptenaren zichzelf aanbieden slaaf van Farao te worden lijkt het hier ook vanzelfsprekend over slavernij te gaan. Zelfs de grote taalwetenschapper E. Tov zet een vraagteken bij de Masoretische versie en zegt: De versie van de Septuaginta geeft een logisch gevolg aan van wat de inwoners van het land Jozef aanbieden. Benno Jacob daarentegen zegt dat de versie van de Septuaginta dan wel het meest logische lijkt, maar toch moet die verworpen worden.

Nu komt de uitdrukking ‘als slaaf laten dienen’ elders niet voor, en ook staat hier niet dat Jozef op hun aanbod inging. Toch gaan vrijwel alle vertalingen ervanuit dat hier in de Masoretische versie een schrijffout in het spel is. Maar Benno Jacob zegt over de uitdrukking ‘tot slaaf maken’: Dit zou een tautologie zijn, en taalkundig dus een absurditeit. (Bij de uitdrukking ‘tot slaaf maken’ zou men een bijstelling verwachten, zoals b.v. in Exodus 1:13 waar staat ‘tot slaaf maken met zware dwangarbeid’).

De Statenvertaling houdt vast aan de Masoretische weergave en vertaalt: *Het volk, dat zette hij over in de steden, ...*

Ook Oussoren houdt vast aan de Masoretische versie: *En de gemeenschap heeft hij laten oversteken naar de steden, ...*

Buber-Rosenzweig hebben het over ‘*hinüberziehen*’.

De NBG51 en NBV21 volgen echter de Septuaginta en vertalen ‘*dienstbaar maken*’.

Een ander aspect hier is het voorzetsel ‘lèh-’ in het woord ‘lèh’arim’, dat vaak vertaald wordt ‘naar de steden’. Maar dan had er ‘èl hèharim’ moeten staan. Rashi, Luzzato en Hirsch zeggen dat ‘lèh-’ distributief is, een verdeling aangeeft. (Zij wijzen hiervoor naar Numeri 1:3, Numeri 26:12 en Jozua 7:14). Men zou in Exodus dan ook kunnen vertalen ‘stadsgewijs’, ‘van de ene stad naar de andere’. Door een stadsbevolking in zijn geheel over te plaatsen naar een andere stad, raken de mensen wel de gehechtheid met hun eigen vertrouwde stukje grond kwijt, maar de sociale cohesie blijft intact. Voor Egyptenaren stond de verbondenheid met de grond bovenaan. In vers 18 en 19 bieden zij hun eigen lichaam aan als zij al hun bezit kwijt

zijn. Maar ná hun lichaam bieden zij pas hun grond. Hun gehechtheid aan hun eigen grond stond bovenaan.

Wilde Jozef door deze maatregel hen duidelijk maken dat hun eigen leven en samenleving belangrijker is dan de gehechtheid aan hun grond?

Ook is het een algemeen principe bij vertalen: De moeilijkst te vatten tekst zal de betrouwbaarste zijn. Immers overschrijvers hebben de neiging om teksten begrijpelijker te maken, en niet juist minder begrijpelijk.

De Samaritaanse Pentateuch neigt hier toe, maar zeker de Griekse vertalers van Tenach die verantwoordelijk waren voor de Septuaginta.

En belangrijk is dat Joodse exegeten een heel duidelijke verklaring hebben voor deze lastige tekst.

Lukas de Grootte, April 2025